

Sjømenns Aldershjem på Lade - hjem og hvile for sjøfolk

Av Siri Wahl-Olsen

Da grunnsteinen til Sjømenns aldershjem ble lagt i Sjømannsveien på Lade søndag 31. oktober i 1926, var det stor stas med hornmusikk, sang og folkefest. I dag har sjømennene for lengst flyttet ut av den storslagene bygningen. Det som i flere mannsaldre var sjøfolks trygge havn, er nå omgjort til kommunale boliger.

Sjømannshjemmet ligger vakkert til på veien utover Østmarkneset, omgitt av en grønn park med høye trær. På en måte er hjemmets historie en parallell til den norske sjømannstands historie. Det ble bygget mens den norske sjømann ikke bare var et gjennombarket folkeferd, som det heter i sangen. Norge var på denne tiden en av verdens

Lade kirke, Lade skole og Korsvika i 1958. Øverst til høyre ser vi Sjømenns aldershjem. Foto: Schrøderarkivet Sverresborg Trøndelag folkemuseum.

Planlagt bygning. Tegning av arkitekt Johan Osness, gjengitt i *Trondhjems Adresseavis* 30. oktober 1926.

største skipsfartsnasjoner, og sjøen var en viktig yrkesvei for svært mange norske menn og noen kvinner.

Tidlig i forrige århundre, og ikke minst under de to verdenskrigene, var sjøfolk svært utsatt. Handelsflåten seilte som før med varer over verdenshavene, men kunne bli truffet av både miner og torpedoer fra de krigførende nasjonene. Et stort antall sjøfolk omkom under krigen. Mange seilte ute i årevis, og båndene til familie og hjemsted kunne bli temmelig tynnslitte for mange. Derfor var det behov for et sted der sjøfolkene kunne finne et hjem når yrkeslivet på sjøen var over.

Journalist hadde ideen

Det var journalist A. Egidius Carlsen som i et møte på Trondhjems børs i 1917 tok opp forslaget om å bygge et eget aldershjem i Trondheim for sjøfolk. Den tanken var allerede tenkt i 1876, men først nå ble det til noe mer enn en god tanke.

Utenfor landets kyster raste første verdenskrig, og selv om Norge stod utenfor, ble norsk skipsfart hardt rammet. Mange sjøfolk i den norske handelsflåten mistet livet eller ble

skadet etter å ha blitt torpedert på verdenshavene.

På land tjente spekulanter store penger på å investere og overforsikre handelsskip som deltok i en risikabel utenriksfart. Det som kunne være sjøfolkene tragedie og død, kunne bli spekulantenes kilde til rikdom når de håvet inn store forsikringssummer på båter som ble torpedert. Johan Falkbergets «Bør Børson» er den satiriske versjonen av denne typen spekulanter. Også Nordahl Griegs «Skipet går videre» tar for seg denne perioden, som også er kjent som «jobbetiden».

Samlet inn 650.000 kroner

Egidius Carlsen ledet komiteen som skulle skaffe midler til å reise aldershjemmet. De første tegningene av det planlagte bygget viser en stor hovedbygning med en fløy på hver side. Midlene kom fra Stortinget, Norges Rederforbund, Nordenfjeldske Dampskipsselskap, rederiet Bachke & Co, Det Selmerske Rederi, Den norske Amerikalinje, med flere. Det ble også gitt en rekke private donasjoner. Strinda kommune bidro med 5000 kroner til vei- og grunnarbeider. Bygget ble reist på en parsell som var utskilt

*Grunnstensnedleggelse 31. oktober 1926. På talerstolen byggekomiteens formann, A. Egedius Nissen.
Foto: NTNU UB.*

fra Lade Gård, gitt som gave fra Trondheim kommune. Til sammen ble det samlet inn 650.000 kroner.

Byggearbeidene ble påbegynt i juni 1926, mens grunnsteinen ble nedlagt den siste dagen i oktober under stor festivitas. Bispehaugen skoles ungdomskorps marsjerte fra Kjøpmannsgaten og over Bakke bro, opp Bakkegaten, Nedre Møllenberg og Mellomveien til trikkens endestasjon ved Lademoen skole, forteller Trondhjems Adresseavis.

Derfra ble det så marsjert videre til bygget som var under oppføring. I en detaljert forhåndsomtale av begivenheten heter det: «Kl.12.30 præcis aapnes høitideligheten av divisionsmusiken, under løytnant Glomsaas'

ledelse. Forsamlingen synger en for anledningen forfattet sang av sogneprest Dahler til melodien «Vor Gud han er saa fast en borg». Kl 12.40 tale av gamlehjemsomiteens formand journalist A. Egedius Carlsen. I tilslutning til denne nedlægges grundstenen. Tilslut spiller divisionsmusiken «Den norske sjømand».

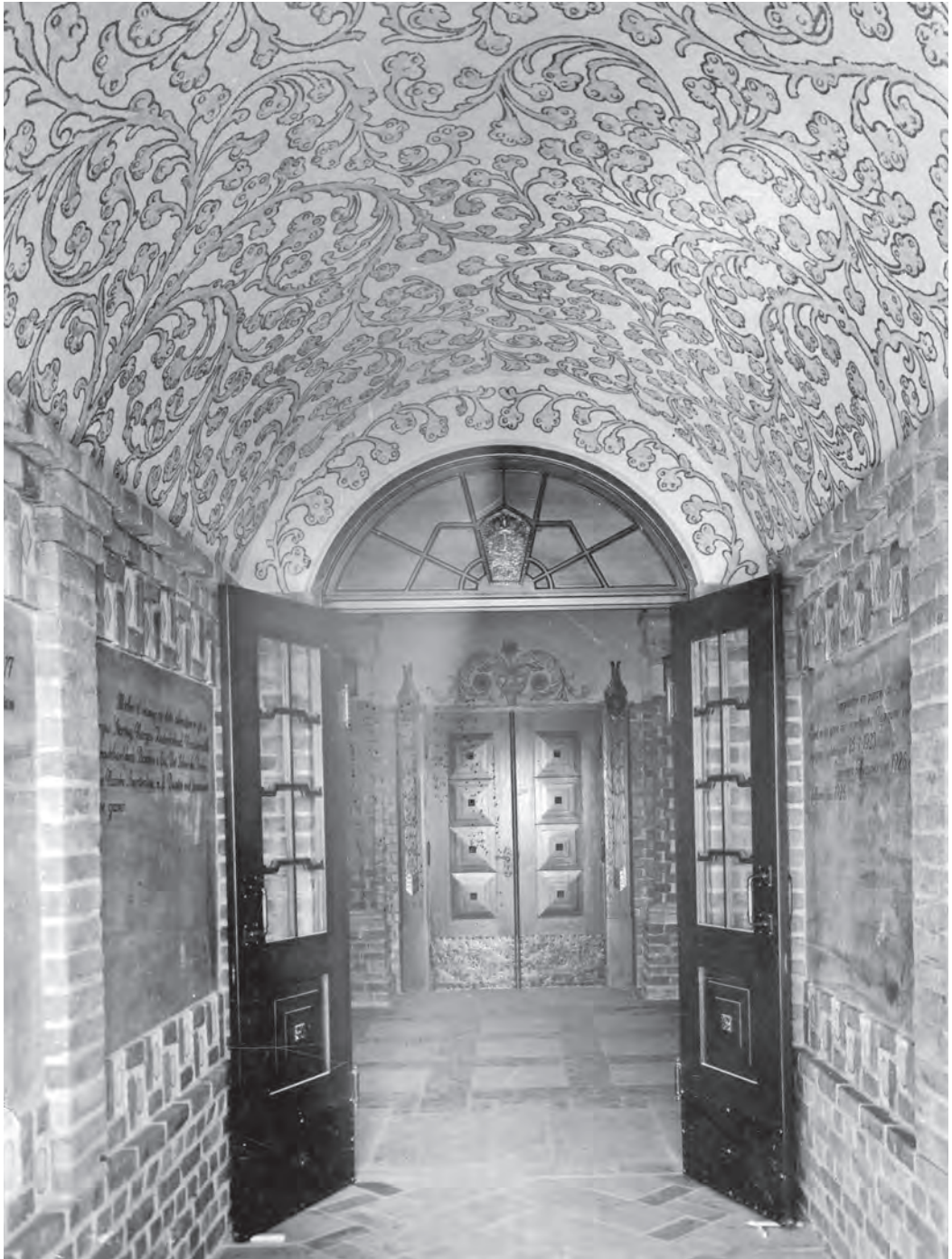
Publikum ble oppfordret til å kle seg godt i høstværet, og avisen oppfordret også folk til å «vise foretagendet den interesse at der heises flag søndag». Om programmet ble gjennomført etter planen, er det ikke lett å finne noen omtale av i datidens Trondheimsaviser.

Innviet av kong Haakon

I juni 1928 stod bygget ferdig, og det ble

Sjømenns aldershjem like etter at det var nytt. Inne i den runde bygningsdelen på det nederste bildet er koret i Sjømenns Minnekapell. Etter planen skulle Sjømenns aldershjem bygges med to sidefløyer, men dette ble aldri realisert. Postkort utgitt av Oppi postkortforlag. Bildene er utlånt fra Ole Georg Nordli (øverst) og Johan Anton Wikander (nederst).

Hovedinngangen fotografert på 1930-tallet. Bakerst er døren til Sjømenns Minnekapell. På sideveggene er det innboga 4 felter med tekst om byggets tilblivelse. Foto: NTNU UB.

To av tekstfeltene i hovedinngangen.

Foto: Bjørn Lien, 2019.

offisielt innviet av kong Haakon under en høytidelig seremoni 30. august samme år. Dagen etter innvielsen brakte Adresseavisen en fyldig omtale av begivenheten. En rekke kjente trondheimsfirma som var leverandører og entreprenører for bygget, ble listet opp og behørig takket av byggekomiteens formann, journalist Egidius Carlsen. Han takket også arkitekt Johan Peter Larsen Osness, som «har tatt sin oppgave som utførende arkitekt meget alvorlig, og han har løst oppgaven på en fortrinlig måte», heter det i artikkelen. Osness var fra Ulstein på Sunnmøre, og hadde studert arkitektur i Trondheim og Berlin. Han startet i 1903 egen arkitektpraksis i Trondheim, og tegnet blant annet fasadene på E. C. Dahls Stiftelse. Han regnes som en av våre fremste jugendarkitekter, men lot

seg etter hvert inspirere av nyere stilretninger, som nordisk nybarokk og nyklassisisme. Han tegnet også Berg skole (1930), Strindens Sparebanks bygg (1913) og Trønderheimen hotell (1913).

Sjømannshjemmet ble bygget i tre etasjer og en kvistetasje. Det inneholdt forsamlingshall, minnehall, spisesal og røkesalong. Det var 17 leiligheter med plass for to personer, og åtte enmannsleiligheter, i tillegg til pikeværelser og en rekke rom i kjelleren. Til sammen var det plass til 50 beboere, og disse hadde fra starten av bare tre bad og toalett på deling.

Planen var å bygge to sidefløyer til hovedbygningen. De skulle komme etter hvert som behovet for plass økte, men de to fløyene ble aldri realisert. Det var neppe pengemangel som var problemet, for da bygget stod ferdig, hadde man fortsatt 200.000 ubrukte kroner på konto. Disse pengene ble overført til et driftsfond for aldershjemmet, som var nedbetalt på åpningsdagen.

Hjem og hvile for sjøfolk

Det manglet ikke på store ord under seremonien, og mange av de som hadde lagt ned en stor innsats for å få hjemmet reist, ble behørig takket. Da turen kom til kong Haakon, takket han byggekomiteen, arkitekten og alle de andre aktørene for arbeidet de hadde utført. «Jeg vil lykkeønske Trondhjem og Trøndelag med dette vakre aldershjem, hvor sjøfolk kan finne hjem og hvile etter slitet på sjøen. De to ord hjem og hvile hører sammen. En sjømann må ofte savne hjemmet. Han gjør alt han kan for å få sin lugar så hyggelig som mulig, men en lugar kan aldri bli et hjem», sa kongen i sin tale.

Kongen sa videre at det var godt at man kunne få slike hjem hvor sjøfolk kunne til-

Sjømenns Minnekapell på 1930-tallet, sett mot koret. Foto: Hilfling/NTNU UB.

bringe sin livskveld. «Sjømennene er dessverre ikke alltid blitt møtt med den forståelse som de burde, men under krigen lærte mange å sette pris på sjøfolkene og deres innsats for land og folk», avsluttet han.

Senere la han også ned krans i minnehallen til minne om sjøfolk som forliste under første verdenskrig. Det ble også lagt ned en krans fra Stortinget, hvor navnene på alle sjøfolkene som mistet livet under krigen, var risset inn på bladene.

Dagen ble avsluttet med en bedre lunsj for kongen og spesielt inviterte gjester på Britannia hotell. Lunsjen ble avsluttet med at initiativtageren, A. Egidius Carlsen, ble dekorert med H.M. Kongens fortjenstmedalje i gull, overrakt av kong Haakon personlig.

Sjømannshjemmet ble i en årrekke drevet etter hensikten, som aldershjem for tidligere sjøfolk, mange med ektefeller, og sjømannsenker. Under andre verdenskrig måtte sjømennene ut da bygget ble rekvirert av tyskerne, men etter krigen kunne aldrende sjøfolk igjen flytte tilbake.

Renovering og ombygging

I dag er Sjømannshjemmet overtatt av Trondheim kommune, som har renovering og bygget om hele bygningen til større og færre utleieboliger. Frem til 2017 var det Maskinistforbundet som drev Sjømannshjemmet, etter at det tidligere var flere av sjøfolkenes fagforbund som drev det i fellesskap. Da Trondheim kommune overtok i 2017, skjedde det i tråd med en klausul fra den tiden hjemmet ble bygget. Her het det at

Sjømenns Minnekapell sett mot inngangen. Vi ser minnetavlene langs veggene. Foto: Bjørn Lien, 2019.

kommunen, som hadde gitt tomta, skulle få hele anlegget tilbake når fagforeningene ikke lenger ønsket å drive det.

En av de aller siste som flyttet ut, var nå pensjonert maskinsjef Inge Sivertsgård. Han bodde her fra 2000 til 2017 og trivdes godt. Sammen med tidligere sokneprest i Lade kirke, Jan Asbjørn Sagen, viser han meg det som ennå er tilgjengelig for andre enn leietakerne.

Lite kjent kirkerom

Det de færreste av Trondheims beboere kjenner til, er at det midt inne i bygget ligger en perle av et kirkerom, byens minste. Det er Sjømenns Minnekapell, som i 1989 ble vigslet av daværende biskop i Nidaros, Kristen Kyrre Bremer. Det ble tidligere omtalt som Minnehallen. Kapellet har plass til 70-80 personer.

I koret står altertavlen i bronserelieff som viser Kristus og Peter på Genesaret sjø, med underteksten «Herre, frels mig!» fra Matteusevangeliet. Relieffet er laget av billedhugger Nicolay Schjøll. De greskinspirerte søylene i kapellet ble levert av AS Betongbygg i Trondheim.

Gulvet rundt alterringen er formet som en kompassrose. Den er i marmor og kalkstein, og ble levert av Oslofirmaet Johs. Grønseth & co. Det kuppelformede taket har form av en jordklode, med det norske flagget i et glassvindu i midten.

Det mest bevegende i kapellet er minnetavlene med navnene til trønderske sjøfolk som mistet livet på havet under de to verdenskrigene. Fra første verdenskrig står også navnene på båtene de seilte på. Til sammen

Kapellet med koråpningen i bakgrunnen. Vi ser minnetavlene til venstre og høyre for inngangen. Over inngangen står det: «På veggfeltene i koret – minnehallen – er hogd inn navnene på TRØNDERSKE SJØFOLK som fant sin død ved krigshandlingene til sjøs 1914 – 18. Navnene på dem som fant sin død under tilsvarende handlinger i krigen 1939 – 45 er hogd inn på veggene i skipets». Inne i koret ser vi så vidt kompassrosen rundt alterringen. Foto: Knut L. Vik, 2016.

er navnene på 99 personer risset inn i den grå steinen. Etter andre verdenskrig kom også i 1950 de 341 navnene på sjøfolk fra Trøndelag som mistet livet under denne krigen. Fortsatt blir det holdt minnegudstjenester over krigsseilerne to ganger i året i det stemningsfulle kapellet.

Det er fullt utstyrt med alt som trengs for å holde gudstjenester her. Det har vært brukt til bryllup og begravelser, og også noen barne dåper, forteller Sagen. Da Lade kirke var stengt på grunn av renoveringsarbeider, fungerte kapellet som reservekirke for menigheteten.

- Minnekapellet er et kirkerom som ønsker alle som har noe å bære på, velkommen, sier Sagen.

«Mistet meningen med livet»

I sin tid som prest på Lade hadde Sagen nær kontakt med beboerne i Sjømannshjemmet, både som seremonimester og som sjelesørger og støtte for de som ønsket det. Miljøet på hjemmet var godt, sier både han og Sivertsgård.

Men det kunne også være en del «lyd», som de kaller det. Mange av beboerne var gamle krigsseilere som kunne være sterkt preget av

Koret med minnetavler over falne sjøfolk, og bronserelieff av Jesus og Peter på Genesaret sjø. I taket litt av verdenskartet. Foto: Bjørn Lien, 2019.

Minnetavler over falne i 1. verdenskrig til venstre og i 2. verdenskrig til høyre. Foto: Bjørn Lien, 2019.

Sjømannshjemmet i 2019. Foto: Bjørn Lien.

det de hadde opplevd under og etter krigen. Som kjent ble de ikke tatt godt vare på av det norske samfunnet. Det gikk flere tiår før de fikk sine rettmessige medaljer og takksigelser for de ofrene de hadde gitt for Norge. Mange døde uten å få oppleve noen form for respekt eller oppreisning. Noen av beboerne fikk store problemer med å takle hverdagen etter krigen, mye på grunn av tunge og vonde opplevelser i krigsårene.

- Dette gjaldt flere av de som bodde på Sjømannshjemmet, forteller Sivertsgård og Sagen.

- Jeg husker en av de gamle krigsseilerne som sa: «Mange snakker om de som mistet livet på sjøen under krigen. Men ingen snakker om oss som overlevde, men som likevel mistet livet. I alle fall meningen med livet», forteller Sagen.

- På Sjømannshjemmet var det plass for mennesker som livet hadde fart ille med. Det var et godt og trygt sikkerhetsnett for sjøfolk, sier den tidligere Ladepresten.

I dag er store deler av den norske handelsflåten flagget ut til ulike stater som gir større skattelettelser enn det den norske stat har vært villig til å gi. Med utflaggingen av

skipene fulgte også i stor utstrekning utenlandsk mannskap på båtene. Sjøfart er ikke lenger en viktig yrkesvei for de store gruppene av norsk ungdom. Nedgangen i antall norske sjøfolk i utenriksfart startet på 1970-tallet.

Når det i dag ikke lenger er det samme behovet for et eget aldershjem for sjøfolk som på den tiden det ble bygget, henger det også sammen med utviklingen av velferds-samfunnet. Det offentlige tok på seg ansvaret for å bygge og drive aldershjem og omsorgsboliger for alle grupper som hadde behov for det, uansett yrke og stand. Men det sier noe om vårt samfunns utvikling at de fleste navnene på de nye dørskiltene til de nyrenoverte leilighetene i dag forteller om opprinnelse utenfor Norges grenser. Nå er det de som har funnet «hjem og hvile» på Sjømannshjemmet.

Siri Wabl-Olsen, f. 1950.

Skribent. Tidligere journalist, kommentator og politisk redaktør i Adresseavisen.

Kilder

Trondhjems Adresseavis/ Adresseavisens arkiver. WikiStrinda.

Inge Sivertsgård og Jan Asbjørn Sagen.

Bjørn Lien, Lademoen historielag.